

6. Anderson J. "A Theoretical Foundation for the Gravity Equation, *American Economic Review*" / J. Anderson. - 1979. - Vol. 69. - pp. 106-116.
7. Clopper Almon "The Craft of Economic Modeling" / Almon Clopper // Department of Economics of University of Maryland. – Springer, 2002. - №2. – 392 p.
8. Яременко Ю.В. (1981), "Структурные изменения в социалистической экономике". [Текст] / Ю.В. Яременко.- М. : Мысль, 1981. – 300 с..
9. Узьяков М. Н. "Отрасль в системе межотраслевых связей: возможности анализа и прогнозирования" / М.Н.Узьяков. – М.: ИНП РАН, 2002. – 215 с.
10. Douglas S. Meade "The U.S. Benchmark IO Table. History, Methodology, and Myths" [Електрон. ре-сурс]. – Режим доступа: <http://www.inforum.umd.edu/papers/conferences/2010/Made.pdf>
11. Cohen A. J. "Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies?" / A.J. Cohen, G.C. Harcourt / *Journal of Economic Perspectives*. - 2003. -Vol. 17.-No 1. - pp. 199–214.

Стаття надійшла: 08.01.2016 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 656.61(477)

JEL Classification: M 21

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ТА ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Котлубай В.О., к.е.н., доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»

Анотація. У статті наведено результати дослідження розвитку світової торгівлі та їх зміни на найближчу перспективу. Досліджено стан експортної галузі України у 2015 р. З'ясовано основні проблеми, з якими Україна зіткнулася у 2015 р. та у попередні роки. Проаналізовано сальдо зовнішньої торгівлі України за останні роки та наведено основні країни, завдяки яким Україна отримувала найбільші доходи.

Предметом дослідження виступає розвиток експортного та транзитного потенціалу України. Метою дослідження є проведення аналізу сучасного стану експортної та транзитної галузей України та визначення можливих напрямків їх розвитку. Основними методами дослідження виступають структурний метод і метод статистичного аналізу, методи економіко-математичного і порівняльного аналізу, метод системного підходу, метод експертних оцінок.

Кадровий потенціал та дешева робоча сила, а також замалий розмір експортних квот дозволяють говорити про перспективність розвитку експорту ІТ послуг та послуг з будівництва.

Санкції ЄС та необхідність у реалізації енергоносіїв у Російській Федерації надають змогу Україні реалізуватися на цьому напрямку. Поряд з цим необхідно розуміти, що без розвитку вітчизняної транспортної інфраструктури будь-які інші способи не зможуть вирішити проблему втрати транзитних вантажів.

Сферою застосування результатів дослідження може бути: Міністерство інфраструктури України, Адміністрація морських портів України, Національна Академія Наук України, трубопровідний транспорт, експортноорієнтовані підприємства, науково-дослідні та проектно-конструкторські інститути, приватний сектор тощо.

Для досягнення розвитку експортної та транзитної галузей необхідна консолідація зусиль відповідних фахівців уряду, міністерств, галузевих інститутів та інших підприємств стосовно розробки та прийняття відповідних стратегічних напрямків для подолання проблеми зменшення обсягів експорту та транзиту.

Ключові слова: експорт, імпорт, транзит, транспорт, зовнішня торгівля, експортні квоти.

DEVELOPMENT OF EXPORT POTENTIAL OF UKRAINE AND TRANSIT

Vyacheslav Kotlubay, PhD in Economics, Assistant Professor
National University «Odessa Academy of Law»

Abstract. The article represents the results obtained in studies of world trade development and their changes in the near future. The state export industry of Ukraine in 2015 found out the main challenges facing Ukraine in 2015 and in previous years. Foreign trade balance of Ukraine in recent years is analyzed and the main countries due to which Ukraine has received the biggest revenue are provided.

The subject of research is the development of export and transit potential of Ukraine. The aim of the study is to analyze the current state of the export and transit areas of Ukraine and to identify possible directions of their development. The main methods of study are structured method, the method of statistical analysis, methods of economic mathematical analysis and comparative method, system approach and expert evaluations methods.

Human capacity, cheap labor force and very low export quotas at the same time suggest the prospects of IT and construction services export.

EU sanctions and the need for Russia energy resources implementing give ability to Ukraine for accomplishment in this area. At the same time it should be realized that without national transport development of infrastructure any other means will not solve the problem of loss of goods in transit.

The sphere of application of research results can be: the Ministry of Infrastructure of Ukraine, Ukrainian Sea Ports Authority, the National Academy of Sciences of Ukraine, pipeline transport, export-oriented enterprises, research and design institutes, private sector and others.

To achieve the development of export and transit industries consolidate efforts of according competent experts from government, ministries, specialized institutions and other businesses related to the design and adoption of appropriate strategic directions for overcoming the problem of the declining exports and transit volumes is needed.

Keywords: export, import, transit, transport, foreign trade, export quotas.

Постановка проблеми. Сучасна геополітична ситуація, що склалася в світі, призвела до різкого падіння обсягів експортних та транзитних перевезень України. Тенденція останніх років свідчить про стійке падіння обсягів українського експорту та обсягів транзитних вантажів.

Девальвація гривні та ескалація військового конфлікту, негативно позначилися на обсязі зовнішньої торгівлі України. В останній рік тенденції на ключових для України світових ринках сировинних товарів - зернових, енергоносіїв і промислових металів - були негативними. Аналогічна ситуація спостерігається і з обсягами транзитних вантажів, що проходять через територію України. Єдиним позитивним результатом на цьому напрямку є збільшення обсягів транзиту природного газу.

В умовах значного розміру зовнішнього боргу України, необхідно мобілізувати всі ресурси країни, включаючи науку, на розробку першочергових кроків по виходу з ситуації, що склалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду питань розвитку експорту та транзиту присвячено досить багато публікацій та наукових видань: Кібік О.М., Котлубая О.М., Ховрака І.В., Хаймінової Ю.В., Редіної Є.В. [1, 2] та інших. Досліджуються питання розвитку експортоорієнтованих підприємств різних галузей, розглядаються питання євроінтеграції та її вплив на експортний потенціал України, окремо розглядаються питання розвитку транзитних перевезень через територію України тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Проте, як правило, розвиток експорту та транзиту України розглядається окремо, не враховуючи специфіку їх взаємодії та взаємовпливу. Сучасні економіко-політичні тенденції вимагають негайної розробки пропозицій щодо розвитку експорту та транзиту України на найближчу перспективу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасних проблем розвитку експорту та транзиту України та розробка пропозицій щодо їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Загально відомо, що зовнішня торгівля, промислово-інвестиційне та кредитне співробітництво з зарубіжними країнами дають потужний додатковий імпульс розвитку національної економіки. За останні два десятиліття зовнішня торгівля забезпечила майже чверть приросту світового ВВП.

Проте аналіз останніх років показує, що в світі спостерігається тенденція до стійкого уповільнення зростання глобальної торгівлі, а в 2015 р. і зовсім спостерігається стагнація. За попередніми прогнозами в 2015 р. зростання складе менше ніж 2 %. При цьому слід зазначити, що наведене зростання, буде досягнуте в основному за рахунок країн-членів ОЕСР. Показовим для решти країн є зниження зростання.

За даними експертів країн ОЕСР, в 2015 р. зростання глобальної торгівлі сповільнилося до рівня, який зазвичай відповідає рецесії. Таке уповільнення зростання світової торгівлі, як правило, негативно позначається і на зростанні всієї глобальної економіки.

На сьогоднішній день більшість країн світу орієнтується на розвиток економіки Китаю, економіка якого є другою у світі. За даними економістів країн ОЕСР, економіка Китаю повинна поліпшити свої показники за підсумками 2015 р. - з 6,7 до 6,8 %. Прогноз на наступний рік залишається без змін - 6,5%, а в 2017 р. розвиток може сповільниться до 6,2 % [3].

Розглянемо ситуацію, що склалася в Україні.

Попередні дані за 2015 р. свідчать, що в торгівлі між ЄС та Україною відбулося падіння приблизно на 35 %. Це приблизно збігається із загальними показниками падіння української торгівлі. Але якщо порівнювати показники торгівлі України з Росією, то там падіння становить близько 60 %.

Причина негативного балансу полягає в тому, що більша частина українського експорту є сировинною: кукурудза, рудна сировина і металопрокат. Це пов'язано з несприятливою ціною кон'юнктурою на кукурудзу, руду і металопрокат, проте слід зазначити, що зменшення відбулося не в фізичних обсягах, а в грошових. При зміні кон'юнктури ситуація зміниться на краще.

Крім вищенаведених негативних факторів існує ще один - російське продуктове ембарго, введене у відповідь на санкції проти Росії через анексію Криму і конфлікт на сході України. Отже, ЄС прагнув внутрішній ринок заповнити товарами внутрішнього виробництва, а українським товарам потрапити до ринку ЄС було складніше.

Крім того, Україна втратила близько 20 % своєї економіки через окупацію територій на сході країни і в Криму.

Всього зараз українські виробники експортують до 78 країн світу. Але європейський ринок залишається для них найскладнішим через процес сертифікації продукції [4].

Набуття чинності Угоди про зону вільної торгівлі не принесе Україні вигоди в найближчій перспективі. Як показала практика, протягом останніх півтора року для українських виробників і так діють пільги: країни ЄС раніше в односторонньому порядку скасували всі мита. Але це не дозволило підприємствам істотно збільшити поставки, що пов'язано з неготовністю українського бізнесу конкурувати з європейськими виробниками, з наявністю квот на поставку товарів, що будуть діяти і після 1 січня 2016 р., а також з тим, що економіка країн ЄС переживає рецесію, тому попит на імпорт скорочується.

З набуттям чинності угоди Україна мусить знизити деякі митні тарифи. Це означає, що європейські товари стануть дешевшими для споживачів в Україні. Необхідно враховувати, що від цієї дати почнеться і відлік часу для багатьох законодавчих змін, що стосуються харчової безпеки або захисту прав інтелектуальної власності [4]. Також відбудеться посилення конкурентного тиску на українських виробників.

Набуття чинності Угоди про зону вільної торгівлі погіршить кооперацію з найбільшим торговельним партнером України - Росією, на яку в 2015 р. припадало близько 13 % від загального експорту. Україна втратить близько 600 млн. дол. США експорту в Російську Федерацію при цьому Європейський союз не має наміру компенсувати Україні втрату російського ринку.

Таким чином, на початку 2016 р. слід очікувати чергового падіння обсягів українського експорту. Найімовірніше, на думку експертів, в середньому товарний експорт України буде становити приблизно 2,5 - 2,7 млрд. дол. США на місяць (проти 3 - 3,1 млрд. дол. США на початку минулого року) [5].

Внаслідок цього можливо і чергове знецінення національної валюти України. Аналогічна тенденція спостерігалася і в 2014 - 2015 рр., коли спостерігалася аналогічна ситуація.

Україна в 2015 р. повністю вибрала свої квоти на безмитне ввезення практично по всіх основних найменуваннях товарів. З урахуванням перенасичення європейського ринку товарами і, відповідно, падінням купівельних цін, на найближчу перспективу європейський ринок буде менш пріоритетним ніж, наприклад, азійський ринок. Тому, одночасно проводячи роботу з приведення своїх стандартів до стандартів країн ЄС, необхідно першочергово звернути увагу на азійські країни.

Продаж послуг ІТ на експорт, є досить вигідним напрямком. Так за 9 місяців 2015 р. Україна отримала на експорті ІТ послуг близько 1 млрд. дол. США.

Для зміцнення на даному напрямку Україні необхідно посилити захист авторських прав, розробивши відповідні нормативно-правові документи (орієнтуючись на досвід зарубіжних країн) і реально почати боротьбу з "піратством". Такий підхід дозволить розширити ринки збуту ІТ послуг не тільки з країнами, що розвиваються, а й з розвинутими країнами.

Ще одним з перспективних напрямків серед експорту послуг в перспективі може стати будівництво. На жаль, успіхи на цьому напрямку менші в порівнянні з ІТ послугами. Україна від надання цих послуг за 9 місяців 2015 р. отримала в 4 рази менше, ніж від надання ІТ послуг - 238 млн. дол. США. Даний напрямок є перспективним завдяки

тому, що вартість робочої сили значно нижче аналогічної в країнах ЄС. Основною проблемою є відсутність навичок і стандартів роботи, прийнятих у країнах ЄС.

Як відомо, існують три основні способи проникнення на зарубіжні ринки. На жаль, на сьогоднішній день, українські експортери можуть використовувати тільки один з них - використання незалежних торгових, збутових посередників. Два інших, заснованих на створенні власної збутової системи та повному або частковому створенні продукції на території іншої держави практично не застосовні.

У зв'язку з цим, доцільним для України є використання незалежних посередників на європейських і азіатських ринках. З урахуванням складності створення збутових систем на європейських ринках пропонується докласти максимальних зусиль для створення такої системи на азіатському ринку, де вимоги менш жорсткі.

Протягом шести останніх років основну долю доходів від експортно-імпортних операцій Україна отримувала від РФ (рис. 1). При цьому слід зазначити, що спостерігається поступове їх скорочення, що пов'язано зі складною геополітичною обстановкою і введенням санкцій.

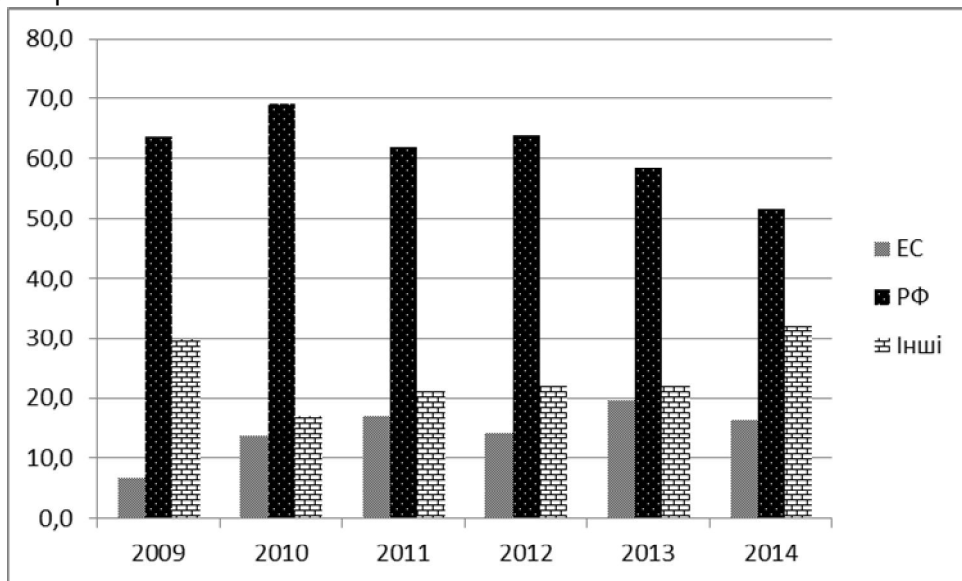

Рисунок 1 – Частка доходів України від експортно-імпортних операцій з різними країнами світу за 2009-2014 рр. [6]

Незважаючи на пріоритети розвитку країни в останні роки, в напрямку тіснішої інтеграції з країнами Європейського Союзу, доходи від експортно-імпортних операцій з ними практично не змінилися, хоча і мають незначну тенденцію до збільшення.

Значно зросли доходи від операцій з іншими країнами основну долю серед яких займають азіатські країни.

Також слід відзначити що, незважаючи на те, що в 2014 р. спостерігалось зменшення обсягів експорту та імпорту, тим не менш, доля імпорту у ВВП України зросла більш ніж на 16 % в порівнянні з 2013 р.

У сучасних умовах важливим є інтегрування України в світову економіку як рівноправного партнера, що можливо лише за умови кардинального поліпшення структури зовнішньоекономічної діяльності за рахунок поставок готової продукції, використання інвестицій виробничої та науково-технічної кооперації тощо. В системі національних інтересів України головна роль повинна бути відведена завоюванню товарних і грошових ринків, підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції як на зовнішньому, так і внутрішньому ринках, а також досягненню у найближчій перспективі європейського рівня інтенсивності інновацій в економіці.

Враховуючи занижку частку інноваційної продукції, вдосконалення національної стратегії економічної безпеки з точки зору підвищення ефективності інноваційного потенціалу повинно стати пріоритетним для нашої держави.

Згідно з даними НБУ, за 9 місяців 2015 р. сальдо зовнішньої торгівлі України тільки товарів склало мінус 2,2 млрд. дол. США. Зміна сальдо зовнішньої торгівлі за попередні роки наведена на рис. 2.

Найбільше валюти Україна отримує за рахунок транзиту газу з Росії до ЄС. За 9 місяців 2015 р. Україна отримала понад 1,6 млрд. дол. США. Від інших видів транспортних послуг, доходи значно менше, або взагалі відсутні. Морський транспорт за 9 місяців 2015 р. забезпечив дохід усього в 180 млн. дол. США, авіаційний транспорт в 155 млн. дол. США і близько 204 млн. дол. США Україна отримала за рахунок експорту послуг залізничного транспорту. Міжнародні автомобільні перевізники принесли Україні за 9 місяців 2015 р. тільки збитки у розмірі 18 млн. дол. США [7].

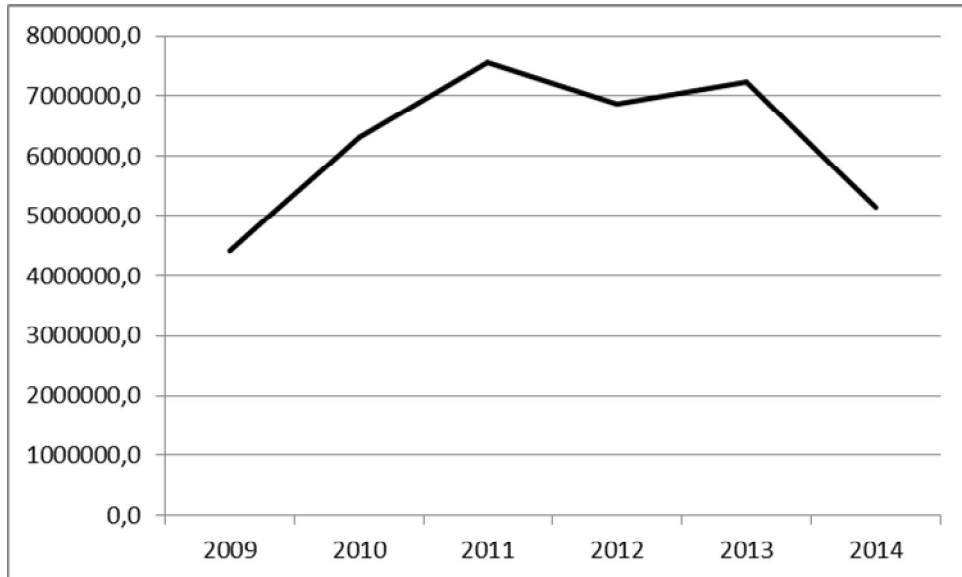

Рисунок 2 - Зміна сальдо експортно-імпортних операцій 2009-2014 рр., тис. дол. США [6]

З урахуванням того, що протягом усього періоду свого існування Україна позиціонувала себе як транзитна держава негативні показники надання транспортних послуг дають розуміння наскільки Україна відстає у своєму розвитку від Європейських країн.

Географічне положення України, розвинена транспортна мережа, наявність незамерзаючих портів повинні сприяти тому, щоб обсяги транзитних вантажопотоків через її територію збільшувалися. Для України розвиток транзитних перевезень означає істотне збільшення надходжень до бюджету, є одним з реальних джерел фінансування транспорту [8].

Однак, як показала практика, наявність тільки вдалого географічного розташування не є основним чинником. В останні роки спостерігається тенденція до падіння обсягів транзитних перевезень (рис. 3). У першу чергу це пов'язано зі змінами в геополітичній обстановці в світі, а також розвитком власних перевалочних баз країн-конкурентів. Істотно позначились на обсягах транзитних вантажів, що проходять через територію України, європейські санкції, прийняті відносно Російської Федерації.

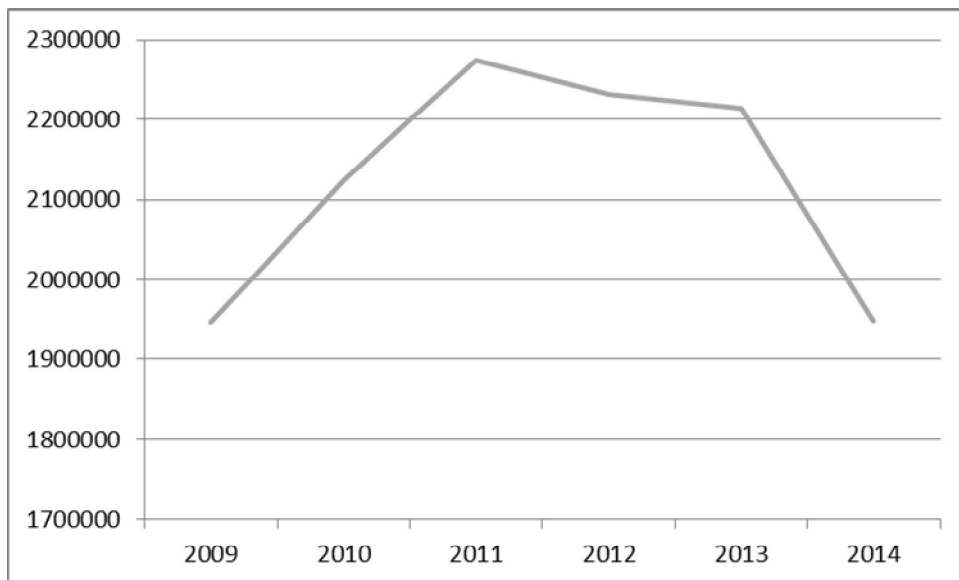

Рисунок 3 - Зміна обсягів транзиту всіма видами транспорту за період 2009-2014 рр. [6]

Можна звернути увагу на те, що рис. 3 практично повністю повторює тенденцію зміни сальдо прибутковості від експортно-імпортних операцій за аналогічний період (рис. 2).

Підвищення обсягів транзиту енергоресурсів, поява нових незалежних держав і нових кордонів між ними, відсутність виходу до моря, а також очікуване збільшення енергоспоживання - все це робить питання транзиту енергоресурсів одним з основних в енергетичній політиці в Євразійському регіоні.

Аналіз товарної структури експорту держав-членів ЄАЕС показав, що в треті країни переважно йдуть мінеральні продукти (75,3 % загального обсягу експорту держав), метали та вироби з них (9 %), продукція хімічної промисловості (5,6 %). Близько 80 % цих товарів продає на зовнішньому ринку Російська Федерація. Тобто основні доходи РФ отримувє від продажу ресурсів і енерго-ресурсів в тому числі [9].

Транзит енергії є важливим для економіки багатьох країн Центральної та Східної Європи і колишнього СРСР, які в дійсний час займаються проведенням інституційних ринкових реформ.

До 20 % обсягу російського нафтоекспорту (включаючи експорт нафтопродуктів) здійснюється транзитом через Україну. Точніше, через українські нафтопроводи, морські та річкові порти. За трансукраїнськими маршрутами з РФ на експорт направляється до 20 % сукупного обсягу експорту вугілля і металургійних вантажів, близько 25 % - вантажів лісової галузі [10].

Незважаючи на політичні складнощі, транзит всі ці роки був одним з головних чинників надійності економіки України.

Транзит сприяє надійності постачання країн-споживачів, доступу країн-виробників до ринків та отриманню доходу країнами, територією яких здійснюється транзит. Однак транзит також являє собою і чинник ризику, насамперед, політичного характеру.

З урахуванням того, що потреба в транзиті енергоносіїв буде відчуватися РФ ще тривалий час, а також враховуючи сприятливі умови у зв'язку з ускладненням геополітичного розкладу в Євразійському регіоні перспективним бачиться перегляд умов транзиту енергоносіїв через територію України.

Обов'язковим є розбудова транспортної інфраструктури, розвиток інфраструктури вітчизняних транспортних підприємств (з урахуванням оновлення парку транспортних засобів), удосконалення інституціонального забезпечення розвитку транспортних підприємств тощо.

Висновки. Складний економічний та політичний стани України призвели до занепаду експортної та транзитної галузей країни. Відсутність нормативно-правового забезпечення галузей у відповідності з міжнародними стандартами, відставання в інноваційному розвитку від європейських країн та інше, вимагають пошуку інших шляхів виходу з даної ситуації. Проте необхідно зазначити, що інші шляхи не мають на увазі

відходу від приведення законодавчої бази та розвитку технологій до рівня розвинених країн, а повинні здійснюватися одночасно.

Кадровий потенціал та дешева робоча сила, а також замалий розмір експортних квот дозволяють говорити про перспективність розвитку експорту ІТ послуг та послуг з будівництва.

На фоні падіння експорту, падіння транзиту ще більш погіршує і так складний економічний стан України та зменшує її можливі доходи. Негативна тенденція щодо транзиту склалася завдяки розвитку транспортної інфраструктури країн-конкурентів, а також складної геополітичної ситуації у світі. Основний обсяг транзитних вантажів складають вантажі Російської Федерації – тобто ситуація практично аналогічна як і з експортом.

Санкції ЄС та необхідність у реалізації енергоносіїв у Російської Федерації надають змогу Україні реалізуватися на цьому напрямку. Поряд з цим необхідно розуміти, що без розвитку вітчизняної транспортної інфраструктури будь-які інші способи не зможуть вирішити проблему втрати транзитних вантажів.

Перелік посилань:

1. Ховрак І.В. Оцінка експортного потенціалу України в контексті сучасних інтеграційних процесів / І.В. Ховрак, В.І. Безпарточна, М.О. Похила // Глобальні та національні проблеми економіки: Збірник наукових праць Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – Миколаїв: Електронне наукове видання, 2015. – Вип. №5. - С. 277-282.
2. Забезпечення конкурентоспроможності економічної системи України: монографія / [О.М. Кібік, В.О. Котлубай, Ю.В. Хаймінова та ін.]; за ред. проф. О.М. Кібік. – Одеса, 2015. – 160 с.
3. Мировая торговля снизилась до рецессионного уровня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/2015/11/11/mirovaya-torgovlya/>.
4. Свободная торговля между Украиной и ЕС: чего ожидать [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/russian/international/2016/01/151229_ukraine_eu_analysis.
5. Экспортный потенциал остатков Украины в 2016 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mikle1.livejournal.com/5923507.html>.
6. Офіційний сайт Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Сколько Украина заработала на экспорте услуг? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nk.org.ua/ekonomika/skolko-ukraina-zarabotala-na-eksporte-uslug-37715>.
8. Транзитный потенциал Украины: проблемы и перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/56-572-1>.
9. Об итогах внешней торговли товарами Евразийского экономического союза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat_analytics/Documents/Analytics_E_201501.pdf.
10. Транзитный фактор и политика: мимо Украины, мимо Балтии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tpp-inform.ru/analytic_journal/6120.html.

Стаття надійшла: 17.02.2016 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 339.9

JEL Classification: F20

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Медведєва І.В., аспірантка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація. Стаття присвячена питанню суті міжнародного бізнесу. Глобалізація та науково-технічна революція призвели не тільки до кількісних змін у міжнародному бізнесі, але й якісних. Відповідно змінюється і сутність поняття «міжнародний бізнес», тому дане поняття стає підґрунтям для подальшого його аналізу. Метою статті є огляд та узагальнення наявних в економічній літературі визначень поняття «міжнародний бізнес» і конструювання авторського визначення даної категорії. Для цього використано методику Старостіної А.О. – методику побудови категорії за трьохкомпонентною структурою. Предметом дослідження є методичний інструментарій побудови категорії «міжнародний бізнес». У статті розкрито сутність поняття «міжнародний бізнес». Складений перелік наявних у літературі визначень даного поняття та класифіковано існуючі підходи до його визначення за трьохкомпонентною структурою. Виявлено, що суть поняття «міжнародний бізнес» зводиться до трьох варіантів: 1) це ді-